

„KERESÉK VILÁGOT”

TANULMÁNYKÖTET

A 2017. évi „*Nem mind Arany, ami fénylik*” Arany János és kora című
konferencia tanulmánykötete

Szerkesztette:

Bényei Péter, Béres Norbert, Bihary Gábor, Farkas Evelin

Doktoranduszok Országos Szövetsége Irodalomtudományi Osztály
Budapest, 2018

BOLDOG-BERNÁD ISTVÁN – MÉSZÁROS GÁBOR

Egy komáromi nemes önéletírása és pályája 1849-ig

Beöthy Zsigmond: *Életemből*

Arisztotelész a történetíráshoz sorolta azokat a műveket, melyek megtörtént eseményeket beszélnek el, szemben az irodalommal, amely lehetséges eseményekkel foglalkozik.¹ Különös helyzetben vannak az önéletírások, memoárok és naplók – főképp, ha szépírók írták őket –, hiszen kisebb vagy nagyobb mértékben, de valós eseményeket dolgoznak fel. Az irodalomtörténetírás és a történettudomány is a legtöbb esetben történeti forrásként tekint rájuk. A magyar irodalomban korán megjelentek az önéletírások és memoárok, gondoljunk csak Martonfalvy Imre 16. századi művére. Azonban a memoár-irodalom csak később vált igazán elterjedtté az országban.

A 18–19. század időszaka kiemelten fontos a műfaj és forrástípus szempontjából. Idehaza ekkor ért el az alfabetizáció olyan szintet, hogy sorra születhettek ilyen fajta feljegyzések. A nemesség és értelmiség műveltségi szintjének emelkedése, ugyanakkor jelentős részének vidéki életformája hasonló írásos tevékenységet váltott ki, mint a brit középosztályé talán kissé korábban; az írás élménye egyben unaloműzésül is szolgálhatott.²

A 19. század végétől kezdve érezhetővé vált az érdeklődés a korszak meghatározó személyeinek visszaemlékezései és főképp az 1848–49-et

1 ARISZTOTELÉSZ, *Poétika*, ford. SARKADY János, Bp., Kossuth, 1994, 18.

2 DOBSZAY Tamás, *Emlék, felidézés, önéletírás*, Korall, 2010/41, 37.

tematizáló iratok iránt. A jelentősebb személyek után pedig a korszak marginális alakjainak munkáira irányult a történetírók és az olvasók figyelve is. Ezek – olykor kifejezetten – az alsó néprétegekből érkező szerzők³ meglehetősen szűk perspektívájú önéletírásai, ám épp az eltérő jellegük miatt annyira érdekes kordokumentumok.

Dolgozatunkban egy komáromi köznemes önéletírását⁴ és abban megörökített pályáját mutatjuk be. Bár Beöthy Zsigmond nem vált a reformkorban államférfivá, részt vett a komáromi politikai életben, majd 1848-ban minisztériumi állást kapott. Publikációi alapján jól látható, hogy politikai ambíciói mellett szépírói törekvései határozták meg Beöthy pályáját. Önéletírását kettősség jellemzi: a szöveget olvasva képet kaphatunk Beöthy politikai és írói karrierjéről, ugyanakkor a reformkori vármegyei élet mindennapjairól is. Szávai János az önéletírás és az emlékirat műfaja közötti különbséget a választott témában látja: az önéletírásban a szerző elsősorban saját életéről számol be, míg a memoárban a kort és eseményeket írja le, amelynek tanúja volt.⁵ Beöthy *Életemből* című munkájában az önéletírás-jelleg az erősebb, ugyanakkor egyes részletei alapján – például a komáromi tisztújítás és pártharcok részletes leírása – a memoárirodalomhoz is sorolhatnánk. Szávai szerint

az önéletrajznak a tényszerű hitelességhez való ragaszkodása azt a látszatot keltheti, hogy az önéletírónak nem áll módjában ugyanazokat a formai fogásokat használni, mint például a regényírónak, hiszen a könyve cselekményének anyagát nem tetszése szerint választja ki, hanem már készen kapja.⁶

3 Pl. Kováts István, *Egy szegény pórfüü önéletrajza*, szerk. BÁLINT Sándor, Bp., Magvető, 1981; KRASZNAI Péter, „Naplójegyzetei Krasznai Péter kemecsei lakosnak...”, szerk. FORRAI Ibolya, Bp., Néprajzi Múzeum, 1998.

4 BEÖTHY Zsigmond, *Életemből*, MNL 1526 utáni gyűjtemény, Naplók (R 31.) A Magyar Nemzeti Levéltárban névtelenül heverő iratcsomót F. Kiss Erzsébet azonosította. A kézirat tiszta és egységes, láthatóan gyorsan elkészült. A margókon több helyütt betoldások és jegyzetek kerültek a szövegbe ugyanattól a kéztől, valószínűleg a megírást követő átolvasás során. A szöveg terjedelme 68 folio.

5 SZÁVAI János, *Az önéletírás*, Bp., Gondolat, 1978, 6–7.

6 Uo., 94.

Persze ez csak látszat, hiszen egy már lezárult korszak eseményeiről ír a szerző, vagyis egy szelektált, utólagos narratíva mentén felépített művet kapunk. Beöthy sincs ezzel másként, pályája a szövegben – a kudarcok ellenére is – tehetségének és szorgalmának hála felfelé ívelt, s előbb Komárom megyei aljegyzővé, majd szolgabíróvá választották. A történet ezek után hirtelen ér véget azon a ponton, hogy Beöthy kifejezi nemzet-örnek állt öccse iránti aggodalmát.⁷ A szelektálásra is könnyen találunk példát, ha átnézzük Beöthy fennmaradt levelezését: Rozsos Lauráról, a „kedves halvány kis rózsáról” nem sokkal azt követően írt barátjának, Tóth Lőrincnek, lelkes hangvételű levelet, hogy megismerkedett a lánnyal, ám az önéletírásba Laura már nem került bele.⁸ Hogy ez természetes (feledés) vagy tudatos szelekció (Beöthy már házasemberként írja az önéletírását), az nem deríthető ki, ugyanakkor ez mégis jól példázza a szöveg konstruált voltát.

Az *Életemből* nem rendelkezik előszóval vagy felvezetéssel, Beöthy születésével lépünk be a szövegbe. Mindazonáltal a lejeune-i „önéletírói paktumnak” megfelel: a szöveg szerzője, elbeszélője és főszereplője azonosnak tekinthető.⁹ Az elbeszélés jelene 1849 elejére tehető. A szöveg egy-egy elejtett utalásából¹⁰ következtethetünk arra, hogy Beöthy ekkor írhatta a szöveget, mely a kézirat alapján két ütemben készülhetett el: a megírás után egy átolvasás alkalmával szövegbetoldásokat és apróbb jegyzeteket írt a margóra. Ezeket főként a tisztújítás körüli nehézségek-

7 „Féltékenységeimet és aggodalmamat még inkább nevelte azon körülmény, miszerint a' ráczok elleni általános felhívás következtében Károly öcsém is azon önkéntes és vitéz lelkületű nemzetőrök közé soroztatá magát, kik a' fejedelem és haza kikiáltott veszélyeztetése miatt az alvidéki magyar táborba seregelték. Szép volt látnom a' hazáért önmagát feláldozni tudó nemes lelkületet; de midőn eltávozni láttam, keblemet, a' testvér' érző keblét olly aggály lepte el, melly a' gondolkodás magányában igen sok órát keserítette meg.” (68.)

8 „A' napokban itt bizonyos Rozsos Laura jelent meg Csúzról, 's itt tartózkodott néhány napig, 's nekem megvallom, igen igen tetszett. Egy kedves halvány kis rózsza.” Lásd Beöthy Zsigmond Tóth Lőrincnek, Komárom, 1840. június 3. = PIM Kt. V. 1308/1.

9 Vö. Phillipe LEJEUNE, *Az önéletírói paktum*, ford. VARGA Róbert = P. L., *Önéletírás, élettörténet, napló*, Bp., L'Harmattan, 2003, 17–46.

10 „Az 1840. évi farsangján... [...] Kilencz év mult már azóta el, hogy e' sorokat ide följegyzem.” BEÖTHY, *i. m.*, 15.

nél találhatjuk meg, láthatóan ezeknél a részeknél érezte úgy Beöthy, hogy mélyebb magyarázatot kell adnia a választásokhoz kapcsolódó tet-teire.

A magyarázatokból, tetteinek öngigazolásából látszik, hogy számolt olvasókkal, nem csak saját maga számára készítette a szöveget. Lejeune szerint az „önéletrírás azért készül, hogy átadjunk egy értékvilágot, a világ iránti sajátos nyitottságot, ismeretlen tapasztalatokat. Ez az átadás pedig a személyes kapcsolat valódinak, és nem fikcionálisnak érzett keretei között megy végbe”.¹¹ Az azonban nem tudható, hogy Beöthy szűkebb vagy széles nyilvánosságnak szánta-e önéletrírását. Bárhogy is legyen, az abban leírtak egy komáromi köznemes életpályáját tárják elénk, kezd-ve gyermekkorával és tanulmányaival, folytatva az irodalmi szárnypró-bálgatásaival és sikereivel, a politikai és jogi karrierjének alakulásával, s természetesen családi életével, melyről szintén bőszégesen beszél. Az *Életemből* segítségével – a levelek és a cikkek kontrollforrásként való be-vonásával – tehát képet alkothatunk Beöthy Zsigmond életpályájának első feléről, ahogyan ő látta vagy szerette volna láttatni magát.

Beöthy fontosnak tartotta irodalmi tevékenységét. Már gyermek-korának leírásánál kiemeli az irodalmi érdeklődését.¹² Tehetségére a nagybátyja, Kovács Pál is felfigyelt, aki segítette őt a fejlődésben és jobb költeményei publikálásában:

Ez évnek nagyobb részét Kovács Pál magyar szépművészeti író
's orvostudor, anyámnak testvéröccscse, nálunk Komáromban
töltötte; 's egyedül neki köszönhetek sok olly órát, melyben a'
magyar írók' műveivel ismerkedtem. Sőt, őszintén vallom meg,
Kovács Pál költötte fel bennem a' versköltészeti hajlamot, mit

11 Philippe LEJEUNE, *Az önéletrírás meghatározása*, ford. Z. VARGA Zoltán, Helikon, 2002/3, 284.

12 „Kezdénk tanulni csakhamar a' verselés' szabályát, 's mintha csak szárnyakat fűztek volna derekamra, emelkedni érzém eszméimet, 's egyre-másra faragám jól vagy rosszul a' verseket. Talán nem csalódom, de úgy vettem észre, mintha professorom' figyelmét e' részben magamra vontam volna. Csodát ugyan nem fejték ki 's elég rossz verset írtam, de tekintve pályázó tanuló-társim' e' részbeni ügyességét, az övékénél csinosabb 's formára nézve könnyebben folyó verseket gyártottam.” BEÖTHY, *i. m.*, 3.

akkép segített, miszerint előmbe bizonyos tárgyat tett fel, miről költeményt készítve, ezt azután forma tekintetében átvizsgálá; a' hibákat kiigazítá, 's így kijavítva eszközlé azt, hogy verseim közül ez évben (1834) kettőt napvilágra is bocsáték a' Honművészbe.¹³

Kovács Pál kísérte el végül Pozsonyba is, ahol a tanulmányait folytatta. Pozsonyi tanulóévei alatt – ahová eredendően a német nyelvtanulás miatt küldték¹⁴ – került egy újabb fontos irodalmi hálózatba, itt ugyanis az evangélikus líceum Magyar Társaságának tiszteletbeli tagjává választották:

E' tiszteleti tagságot nem valami specialis érdemnek köszöném, hanem csak azon kis érdekű körülménynek, miszerint nevemet már akkor néhány nyomtatott vers alatt olvasták. 'S örömebb is lettem volna én velök együtt munkáló rendes tag, de annál-fogva, minthogy cath. iskolában tanultam, rendes tag nem lehettem.¹⁵

A társaság elnöke ekkoriban a pozsonyi iskola magyarosítását fontosnak tartó Greguss Mihály volt, aki négy éven át töltötte be ezt a tisztséget, s akinek elnöksége idején kezdtek levelezésbe a sárospataki társaság tagjaival.¹⁶ A társaság hatásától nem függetlenül Beöthy Zsigmond egyre többet olvasott, sőt, memoárja szerint pozsonyi időszakában ez volt az egyetlen szórakozása, mivel állandó pénzzűkében volt.¹⁷ Ebben az időszakban kezdett el rendszeresen publikálni: „E három év alatt több rendbeli verseket 's beszélyeket írtam az akkori Regelöbe 's Rajzolatokba, melyekből dolgozataimért ingyenpéldánnyal tiszteltetém meg.”¹⁸ Pénzt nem keresett irodalmi ténykedésével, első könyvének

13 *Uo.*, 5.

14 Völgyesi Orsolya rámutat, hogy a család döntése nem számított a korban szokatlannak. Lásd VÖLGYESI Orsolya, *A „reformkor nemzedéke” a Beöthy-családban* = V. O., *Írók, szerepek, stratégiák*, Bp., Ráció, 2010, 140.

15 BEÖTHY, *i. m.*, 8.

16 BODOLAY Géza, *Irodalmi diáktársaságok*, Bp., Akadémiai, 1963, 180.

17 BEÖTHY, *i. m.*, 8–9.

18 *Uo.*, 9.

bevételeiből sem kapott: „1836-dik évben »Koszorú« cím alatt egy olvasó könyvet is adtam ki gyermekek számára, mely könyv után – noha kiadója Bucsánszky Alajos 2000 példányt nyomtatott ’s adott el – egy krajczárnyi haszonban sem részesültem. De nem is igénylém.”¹⁹ Beöthy Zsigmond piaci részt fedezett fel, hiszen a szokatlanul magas példányszám arra enged következtetni, hogy jelentős kereslet volt a magyar nyelvű olvasókönyvekre, amit a szerző üzleti tapasztalatlansága és érdektelensége miatt a kiadó kihasznált. Az olvasókönyvek iránti keresletet mutatja, hogy Beöthy később készített még egy *Beszélytár* című kötetet is a gyermekek számára szintén Bucsánszky Alajos nyomdásszal szövetkezve, amelynek a reklámozására legjobb kapcsolatait is felhasználta.²⁰ Ezúttal már az üzleti sikerből is kivette a részét, bevallása szerint „egy pár száz” váltóforintot kapott a kötetért a kiadótól.²¹

Beöthy egyetemi évei alatt Pestre költözött, ahol részese lett az irodalmi életnek.²² Az 1830-as évek végére már kialakult Pest központi szerepe, a korszak irodalmát meghatározó személyek itt tömörültek. Ezen évei során ismerkedett meg Beöthy Kazinczy Gáborral és körével, akikről a memoárjában a következőképpen emlékezett meg:

Akkori írotársaim között legkedvesebb barátom ’s legelmésebb egyéniség volt Kazinczy Gábor, kinek társaságába központosult

19 *Uo.*

20 A *Beszélytár* kiadása és az előfizetési felhívás kapcsán Toldy Ferencet is felkeresi, akit ekkor (1839-ben) már pesti ismert: „Nevelési literaturánk szegénységét magam is, és újonnan fedezni akarván, összeállék ismét a’ Koszorú’ kiadójával, hogy egy Beszélytárt indítsunk meg előfizetés útján, érdekes, és többnyire történeti adatokon épült elbeszélésekből szöve, gyermekek’ számára. [...] Addig is kérem a’ tekintetes urat, méltóztassék a’ legközelebbi Figyelmező’ literaturai mozgalmában róla figyelmeztetést tenni, ’s egyszerűs mind tudatni az előfizetést, mely a’ b füzetre 1 f. 24 kr. p. p., különben pedig minden egyes füzet 20 p. kr. Az előfizetést minden hiteles könyvtáros elfogadja.” Lásd Beöthy Zsigmond Toldy Ferencnek, Pozsony, 1839. november 11. = MTA KIK Kt. M.Ir.Lev. 4r. 64. b.

21 BEÖTHY, *i. m.*, 15.

22 Erről ő maga a következőképp ír: „Pestre jöttömmel az ismeretségek nagyobb köre jutott nekem, mint Pozsonyban vagy otthon reméltem volna. A’ magyar irodalom reám várás-befolyással bírván, örültem, hogy abban magamat képezni bővebb ’s gazdagabb alkalmat nyerhetek. Igyekeztem a’ Pesten székelő írókkal megismerkedni, ’s kevés idő múlva a’ fiatalabb írók barátokul fogadtak.” *Uo.*, 11.

az akkori fiatal írók' nagyobb és munkásabb része. Ezek közül megemlítendőknek vélem Vahot Sándort, Kuthy Lajost, Erdélyi Jánost, Pap Endrét, az elhunyt Vajda Pétert, Szigligetir 'sat. kikkel együtt igen sok jó és vidám órában részesültünk. Leggyakrabban jöttünk össze özv. Fáy Ferenczné asszonyságnál, kinek leányával Emmával már akkor Kazinczy Gábor jegyben volt.²³

Beöthy tehát tagjává vált az Ifjú Magyarország mozgalmának, mely az 1830-as évek végén jelentkező, politikai élettel szoros viszonyt ápoló, világirodalmi érdeklődésű ifjú literátorokból állt.²⁴ A társaság tagjaival, de különösképp Erdélyivel közvetlen, baráti viszonyt alakított ki, erről tanúskodik 1839-ben hozzá intézett levele.²⁵ Kazinczy Gáborék társasága mellett a Pesti Casino tagjává is vált a még pozsonyi évei alatt kiadott *Koszorú* révén, így bár a könyv egykor nem járt anyagi haszonnal Beöthy számára, most kaput nyitott a felsőbb társaságba, s lehetőséget adott, hogy olvasmányok még szélesebb köréből válogathasson.²⁶

Pesti időszakában lett munkatársa a korszak legjelentősebb irodalmi orgánumának, az *Athenaeumnak* is.²⁷ A lap szerkesztőivel, Bajzával, Toldyval és Vörösmartyval való viszonyáról nem ír részletesen a memoárjában, azonban a levelek lehetővé teszik, hogy valamelyest rálássunk

23 BEÖTHY, *i. m.*, 13.

24 T. ERDÉLYI Ilona, *Az Ifjú Magyarország és Kazinczy Gábor*, Bp., Akadémiai, 1965.

25 „Édes Erdélyim! E névvel önkénytelen is vissza idézem azon órákat emlékembe, melyeket olly edesen tölték el körülödben. Vágynám már ismét látni arczaidban azon vonásokat, mik, mint lelked meg annyi sugárai, minden fiatal keblet csatlakozásra vonz. Ohajtom, hogy a dieta után minél előbb körülötökben lehessenek.” Lásd Beöthy Zsigmond Erdélyi Jánosnak, Pozsony, 1839. augusztus 13. = *Erdélyi János levelezése*, szerk. T. ERDÉLYI Ilona, Bp., Akadémiai, 1960, I, 74.

26 „Mínthogy fenebb érintett Koszorú című könyvemet gróf Széchenyi Istvánnak ajánlottam, ennek titoknokával Tasner Antallal már korábbi ismeretségre léptem, 's ő eszközöl Széchenyinél, mint a' pesti casino akkori elnökénél, hogy ezen casinonak állandó vendégéül fogadtatám be, hol én a' válogatott könyvek- és folyóiratokban a' képződésnek igen kedvező gazdag bányáját találtam.” BEÖTHY, *i. m.*, 11.

27 „Az ez években megjelent lapok közül legtalpraesettebb 's legtudományosabb volt a' Bajza, Vörösmarty és Schedel (most Toldy) által szerkesztett Athenaeum, melybe gyakran és rendszeren dolgoztam. Több rendbeli fordított beszéyleim és eredeti verseim jelentek meg abban, melylyeket akkori műveim-közt legsikeresebbeknek tekinték.” *Uo.*, 13.

kapcsolatukra. A Toldynak írt leveleiben mély tisztelettel szólítja meg Toldyt, hol „Tekintetes orvos-doctor, ’s nagyon tisztelt Szerkesztő úr!”,²⁸ hol „Tekintetes Szerkesztő úr!”,²⁹ hol pedig „Tekintetes táblabíró, ’s nagyon tisztelt szerkesztő úr!”³⁰ szerepel a kéziratokon. A levelek szövege alapján leginkább mester-tanítvány viszony rajzolódik ki, ám szó sincs arról a közvetlenségről, amely például Kisfaludy Károly és a fiatal Toldy Ferenc kapcsolatát jellemezte. Beöthy Bajzával is bizalmas kapcsolatban állhatott, hiszen Bajza a hazautazó Beöthyvel küldött levelet a szintén Komáromban élő Csajághy Júliának.³¹

Beöthy Zsigmond az *Athenaeum* mellett más folyóiratokban és almanachokban is publikált.³² Irodalmi kapcsolatai túlmutatnak a memoárban felsorolt néhány íróval kötött ismeretségen. Kifejezetten baráti viszonyban állt a szintén komáromi származású publicista, drámaíró Tóth Lőrincel, akinek bár a memoárban többször előkerül a neve, sohasem az irodalommal összefüggésben. Pedig Beöthy színműveit is elküldte neki bírálatra, továbbá a pesti történésekről is tőle érdeklődött, s rajta keresztül küldte üdvözlését Erdélyi Jánosnak és többi barátjának.³³ Nem kerül említésre a memoárban Garay János költő, aki elsősorban szerkesztői minőségében állt közvetlennek mondható munkakapcsolatban Beöthyvel.³⁴ Kapcsolatuk a Garay által szerkesztett kiadványokban megjelenő Beöthy-művekkel és egy meglévő levelükkel bizonyítható.

28 Beöthy Zsigmond Toldy Ferencnek, Pozsony, 1839. november 11. = MTA KIK Kt. M. Irod. Lev. 4r. 61. b.

29 Beöthy Zsigmond Toldy Ferencnek, Pozsony, 1839. november 30. = *Uo.*

30 Beöthy Zsigmond Toldy Ferencnek, Pozsony, 1840. március 19. = *Uo.*

31 „Ma délben tudtam meg, hogy Beöthy Zsigmond haza megyen s délután annyi sietős dolgom volt az Athenaeummal, hogy csak néhány sort írhatok, azt t. i. hogy egészséges vagyok és téged szeretlek.” Lásd Bajza József Csajághy Júliának. Pest. 1838. augusztus 4. = *Bajza József családi levelei*, ItK, 1908/3, 324.

32 BEÖTHY, *i. m.*, 13.

33 „Küldöm Színműveimnek ígért 2ik kötetét, ’s ajánlom szokott szíves figyelmedbe ’s bírálatodba. [...] Üdvözlem Erdélyit, ’s ha ott vannak, többi fiatal barátimat. Ha mi Pesten érdekes fordulna elő, elvárom e’ hosszú törvényszünet alatt leveledet, üdvözlő igaz barátod Beöthy Zsigmond.” Beöthy Zsigmond Tóth Lőrincnek, Komárom, 1840. június 3. = PIM Kt. V.1308/1.

34 „Kedves Barátom!” megszólítással köszönti levelében, de végig magázza Beöthyt. Lásd Garay János Beöthy Zsigmondnak, Pest, 1841. június 28. = OSZK Levelestár.

A fennmaradt válaszlevél egy kiterjedtebb levelezést sejtet.³⁵ A levélből kitűnik, hogy Garay mint szerkesztő írt Beöthynek, s biztosította afelől, hogy várja a műveit.³⁶ Mindezekből látható, hogy Beöthy Zsigmond irodalmi kapcsolatainak fejlődése jól nyomon követhető a memoár s az ezt kiegészítő levelek összevetésével. A levelek nélkül pusztán az utólagosan megkonstruált életútra volna rálátásunk, amelyben nagy hangsúlyt kap az irodalmi pálya fejlődése és a különböző kapcsolatok kiépítése. Ennek a levelek sem mondanak ellen, ugyanakkor az egyes irodalmi ismeretségek közötti különbségeket árnyalják.

Beöthy tanulmányai azonban nem literátori pályafutásának megalapozását szolgálták, hanem a politikai-jogi pályára készülődést. Az *Életemből* a közéleti karriert tudatosan építő, politikai ambíciókkal bíró szereplő képét rajzolja ki. A reformkori iskolarendszer egyik alapeleme, a latin nyelv tanulása az ország hivatalos ügyeiben való részvételt tette lehetővé. A szülői iskolaválasztást is a későbbi politikai karrier figyelembevételé indokolhatja, ugyanis némileg szokatlan gesztus volt protestáns diákot katolikus iskolába küldeni.³⁷ A pozsonyi katolikus akadémia azonban ideális hely volt a jogi tanulmányok megalapozására. Beöthy Pozsonyban az orvosi karrierrel is kacérkodott, de apja lebeszélte erről a tervéről, s így végül nem hagyta abba jogi tanulmányait.³⁸

Az egyetemi évek, majd pedig a joggyakornokoskodás a pozsonyi országgyűlésen koronázták meg Beöthy tanulmányait.³⁹ Pozsonyi gya-
35 „Távol lévén egy időre, még csak most válaszolhatok Önnek 4. h. 5kén hozzám intézett becses soraira ’s most is csak igen röviden, mert csoportosan vár a’ távollétem alatt halomra gyűlt munka.” *Uo.*

36 „Elbeszélését mindenesetre elvárom, valamint igen örülni fogok, ’s hiszem, publicumunk is, a derék Rádaynéra írt parentationak.” *Uo.*

37 „Reformatus létemre catholicus iskolában egy kissé vizsásan éreztem magamat.” BEÖTHY, *i. m.*, 6.

38 „Pozsonyban tanulásom alatt különös hajlamot érzék az orvosi pályához, ’s ez iránt édes atyámat figyelmeztettem is, de válasza az volt, miszerint végezzem először a’ törvényt, ’s csak ez után hallgassak orvosi tudományt. Tanácsát ugyan elfogadtam, de midőn a’ törvénytán első évi folyamát végeztem, megszűntem az orvosi pályára gondolni is, minthogy a’ tanulás időszaka is hosszúnak és terhesnek látszék.” *Uo.*, 9–10.

39 „Az 1839dik évi országgyűlésen, mint idősb Pázmándy Dienes akkori követ melletti komárom-megyei írnok jelentem meg. Sohasem sajnálom, hogy a’ magyar magányjogot privative tanultam, mert csak így nyerhettem alkalmat, miszerint az említett országgyűlésen megjelenjek. Komárom megye részéről többi társaimmal együtt

kornokoskodása alatt még az „1839dik évi sz. mártoni törvényszak alatt Pozsonyban Szögyényi László nádori ítélő mester oldala mellé kir. táblai hites jegyzőnek” fölesküdt, azután visszatért Pestre, ahol a királyi táblán gyakornokoskodott, végül pedig dicséretes minősítéssel letette ügyvédi vizsgáját.⁴⁰

Beöthy ezután a megyei karrierje építésén fáradozott, azonban rendre nehézségekbe ütközött. Az 1844. évi tisztújításon a Sárközy Józsefet alispánná választani szándékozó párt, melynek ő is tagja volt, elbukott, s egyben ő maga is, mivel a pártvezér – miután veszített – ígéretével ellentétben nem segített a kisebb jelöltek megválasztásában.⁴¹ Hátrányt szenvedett amiatt is, hogy nem volt katolikus, mint írja: „A’ jegyzői hivatalban, mellyben különös szenvedélylyel működtem, protestans létemre semmi kecsegtető jövővel magamat nem bíztathatván, inkább a’ bírói körbe léptem át.”⁴² Előbb tiszteletbeli szolgabíró lett, majd 1846-ban sikerült rendes szolgabírói álláshoz jutnia, amely már jövedelemmel is járt.⁴³ A hivatali állás segítette a családalapításban is.

1848-ban az átalakuló államigazgatás Beöthy számára új lehetőségeket teremtett. Ezúttal kifejezetten kedvezőnek bizonyult számára, hogy jogi tanulmányai és munkája mellett az irodalomnak szentelte idejét,

15 pengő fnyi havidíjt húztam, ’s minthogy ebédünk mindennap Pázmándy Dienes úr asztalánál volt, e’ csekély havi díjjal is boldognak érzém magamat. Az egész országgyűlés alatt Nákó Sándor barátommal, ki jelenleg görög nem egyesült pap, valék egy szálláson, folytonosan a’ legbékésb egyetértésben és egymással mindent híven megosztó barátságban. Az országgyűlés üléseiről folytonos jegyzőkönyvet vezettem, mellyről édes atyámat koronként tudósítani el nem mulasztottam.” *Uo.*, 14.

40 „Kir. táblai jegyzői gyakorlatomat folytatandó és bevégezendő, Csapó János táblai ügyész úr vett maga mellé, kinek oldala mellett a’ szükséges gyakorlatot bevégezvén, az 1841diki év’ tavaszán mártius 19kén, Vidliczkay József első eminens iskolatársam ’s barátom együttkészlése után Szerencsy István akkori personalis elnöklété alatti választmány előtt az ügyvédi vizsgálatot dicséretes czímmel letettem.” *Uo.*, 15–16.

41 „A’ főispán által háromszor ’s két különböző járásba is valék szolgabírónak candidálva, de a’ mi pártunk emberei a’ választáson többé jelen nem lévén, igen természetesen meg nem választattam.” *Uo.*, 31.

42 *Uo.*, 43.

43 „Ezen, vagyis 1846diki évben augustus folytában Zámory Adolf szolgabíró helyébe, ki csőd alá jutása miatt e’ hivataláról lemondott, a’ csallóközi járásba rendes szolgabíróul neveztettem a’ főispán által, ’s ekkép még lelkesebb kedvvel viselém bírói hivatalomat, melly után már némi csekély fizetvényt is húztam.” Lásd *Uo.*, 51.

ugyanis irodalmi kapcsolatait – pontosabban Eötvös József ismeretségét – felhasználva kért és kapott állást a minisztériumban:

A' ministeriumnak igazság-, közoktatás- és belügyi osztályaihoz legtöbb hajlamot 's vonzalmat éreztem; de mivel hivatalváltásra lett felszólíttatásom már azon időben történt, midőn az igazság- és belügy' hivatalai jóformán betöltve valának, levelemmel b. Eötvös József vallás és közoktatási ministerhez fordultam, ki engem az irodalomból, de személyem után is jól ismert. Levelem elküldése után kevés időre Pestre menvén, meglátogatám Eötvöst, 's a' protestans osztályba azonnal *foglalmazóvá*, 800 p. ftnyi évi fizetménynyel, kinevezett; igérvén, hogy egy pár hét mulva, saját kifejezése szerint, second-titkárrá nevezend. És ezen ígéret ösztönze leginkább arra, hogy szolgabírói állomásomat elhagyjam 's Budapestre jöjek.⁴⁴

Beöthy nemcsak szépirodalmi alkotásaival, hanem publicisztikájával is ismertté tette magát. 1849 előtti írásai segítették közéleti törekvéseit, amit az is alátámasztani látszik, hogy nemcsak Eötvös akart neki állást adni, hanem Szemere Bertalan és Deák Ferenc is.⁴⁵

Beöthy a *Pesti Hírlap*ba írt egyik cikkében egy jótékonyági bált reklámozott, amely a koldulás visszaszorítását célozta.⁴⁶ A bál céljá-

44 *Uo.*, 55–56.

45 *Uo.*, 56.

46 „Ugy hiszem, nem igen kell mutogatni, mikép a' koldulásnak nyilvánossága nem csak az uton utfélen megrohant adakozóknak okoz kellemetlenséget, hanem lélektani szempontból tekintve, egy pár napi keserves szokás által olly orczátlanságra is nyújt alkalmat, mi a' betanultan 's gépszerűn elővakogott kéregetésnek többnyire már hazug és vétkes kifejezésévé fajulván, a' koldusoknak ekkint csudálatos haladásban növekedő száma a' közállományra nézve mindig károsabb és veszedelmesb leend. Ennek egy országosan jól intézett rendőrség, melly a nyomort nem csak rongyaiban, de szülő okaiban is figyelemmel tartja, – egyenesen véget vethetne; de ma már a' szeretet- és irgalomnak eredetileg tisztán felfakadt érzete is körülmények- 's izgató befolyásoktól várja valósulását; 's ez oka, miért áldozataink nagy részét nem egyenes 's ritkán közvetlen adakozás, hanem többnyire saját mellékes hasznaink szülik.” BEÖTHY Zsigmond, *Pesti Hírlap*, 1841. március 24., 194–195.

ról és hasznosságáról később a memoárjában is írt.⁴⁷ A tisztújítást és a korteskedést *Követválasztás* című drámájában, publicisztikájában és memoárjában is tárgyalta, míg a koldulást publicisztikájában és életírásában.

A kaszinók megítéléséről is írt cikket 1845-ben, az *Életképek* című folyóiratba. Mint ahogyan korábban említettük, jól ismerte ezt a közeget, hiszen egyetemi éveit maga is a Pesti Casino tagja volt. Véleménye szerint a kaszinók ekkor már nem felelnek meg a Széchenyi által elképzelt eszménynek, s eredeti funkciójuknak.⁴⁸ Egyes kaszinók olvasóegyletté alakítását ajánlja, mivel a művelődés és társasági élet előremozdítására létrejött olvasóegyleteket jóval hatékonyabb intézményeknek érzi.⁴⁹ Az ausztriai dunai gőzhajótársaságról írt cikkében a társaság hazai tulajdonjogának feladását, „idegen kézbe adását” ítéli el, a társaság körüli,

47 „Mielőtt haza mentem volna, Komárombai belépésemet egy humanus tervezet kivételével akarám emlékeztetéssé tenni. [...] Lelkemből szeretem, sőt kötelességemnek tartom ápolni a' szegényeket, kik magokat öregség vagy szerencsétlenség miatt élelmezni tehetetlenek; de egyszersmind a' társadalmi rendbe ütközőnek és közvetve erkölcsrontónak tartom koldulni engedni olyakat, kik testben épek és egészségesek, 's csupán dologkerülő restségből hajlandók a' koldulás utáni alamizsna kész falatára. Ezt jól rendezett társaságnak tűrni nem lehet, nem szabad, mert tagadhatatlanul a' nép' demoralisációját segíti elő.” BEÖTHY, *i. m.*, 12.

48 „A' casinók, melyeket Széchenyi a' magyar társadalmi életbe átültetett, ma már nagy részben nem felelnek meg azon célznak, melyre eredeti rendeltetésüknél fogva hivatvák. [...] Alig van ugyanis nevesebb város avagy falu, hol ez intézetek fenn nem állának 's gúnyképeül ne szolgálnának egyszersmind azon eszmének, mely azokat nemes társalgás 's polgárisult műveltség iskoláivá jelölé ki. Hajdan, midőn keletkeztek vagy keletkezésük első napjaiban, szűzen minden szenvedélyüzletek- vagy kórjelenségektől, úgy látszék, hogy hivatásuk nemes munkálatában küzdenek; de később egy kórragály kezdte mindinkább elhatalmasodni fölöttök, mely a' kártyaszenvedély gyalázatos mérgével ölé a' magyar társasélet bajnokit, elannyira, hogy valóban vannak casinók, hol a' törvény szigorúságát tán több szerencsejátékosra lehetne alkalmazni, mint bárhol egyebütt.” *Életképek*, 1845. december 27., 827–828.

49 „E' casinókban kívül vannak még honunkban olvasó-egyletek is, melyeket, megvallom, sokkal tisztábbaknak hiszek irányukban 's a' művelődés céljához inkább vezetőknek, mint amazokat, melyek – a' kiveendők kivételével – nagyrésztben már aljas fajzásnak indultak. Mi egyrészt nem is csoda, miután a' casinók jelenleg alig emelkednek más célból, mint hogy kávéházsurratumok legyenek ott, hol egynémely telivér aristokrata tekintélyén alulnak 's büszkeségét sértőnek érzi, kávéházban közönségesb eredetű emberekkel vegyülni játékasztal körül, – míg ellenben hatósági tisztviselőket ismerek, kik bármi tiltott kártyagyönyörökben is nyakig elmerülni – csak hogy zárt körű helyen történjék – nem szégyenlenek.” *Uo.*

a dunai hajókon tapasztalható visszaélésekre hívja fel a figyelmet, s a magyarországi ipar függetlenségét pártolja.⁵⁰ Robert Owen skót szocialista észhittanának veszélyeire is figyelmeztet egyik írásában. Owen volt a szövetkezeti mozgalom elindítója Angliában, Beöthy szerint azonban racionalizmusa, materializmusa, s a vallási nézeteit követők befolyása, a deizmus népszerűsége „éber figyelmet követel”.⁵¹ Külföldiek nemes-ségi, illetve szavazati jogainak kérelméről, az indigenatus, a honosítás feltételeiről, körülményeiről értekezik. E témában főként azon külföldi gyárosoknak kérelmeiről szól, akik ipari vállalatukat, gyárukat honosítani kívánják, illetve betelepülési szándékuk van.⁵²

Beöthy jogi munkásságában hasonló tematikus egybeeséseket találunk a két forrásanyag, vagyis a publicisztika és a biográfia összevetése során. Beöthynek a *Pesti Hírlap*ban megjelent publicisztikája a közjog ügyeivel foglalkozó folyóirat alapítását javasolja,⁵³ méghozzá 1846-ban,

50 „[...] Valóban midőn az ember Pest és Pozsony közt utazik, tehát magyar Dunán és magyar partok közt, 's a' gőzhajó' kapitányától kezdve le az utolsó matrózgyermekig az összes személyzet' mindegyik tagjánál idegen nyelvet tapasztal; 's midőn látja, hogy magyar pénzére, mely külföldi zsebbe megy, német szerkezetű belépti jegyekkel 's német hangzatu szolgálatokkal láttatik el általában, 's mindezek felett midőn látni kell az embernek, hogy a' legnagyobb indiscretióval ekkép' mellőzött magyar utasok milly bágyadt nekiszokással tűrik a' figyelmetlen bánásmód' e' méltatlanságát: mindezt látva, mondom, valóban lehetetlen minden jobb érzésű magyarnak el nem keserednie, 's e' részbeni emancipatióját legforróbb ohajtásai közé nem foglalnia.” *Pesti Hírlap*, 1847. szeptember 28., 207–208.

51 *Pesti Hírlap*, 1845. április 20., 263.

52 *Pesti Hírlap*, 1844. augusztus 25., 581–582.

53 „[...] Valóban csodálunk is kell, hogy a' jogirodalmi téren eddigelé még olly kevés erő központosult, holott különben ezeken kezelik a' törvényt, ezeken hirdetik ítéleteiket, de a' hiányok' foltozgatásáról semmi központosított erő, mely a' törv.-hozás' teendőit e' részben előkészitené, nem gondoskodik.

– Elmondattott e' lapban 's más közhelyeken is már eléggé gyakran, milly reformot igényelnek mindazon viszonyok, melyek egy felől ügyvédeknek, más felől törvényszékeink' eljárásait érdeklik, 's csak oda sem juthatunk még, hogy legalább a' középponti ügyvédek egy lapot kezelnének, mely az általános jogtudomány 's hazai köz- és magánjogunk' jelesebb pontjai' megvitatásával foglalkodnék. [...]

Tisztelt barátom, Tóth Lőrincz, e' részben már érélyes szöveget emelt, midőn az ügyvédi reformról e' lapban értekezett, 's alig volt javaslat, mit szívem' mélyéből inkább ohajtottam volna valósíthatni, mint épen övé, mely pangásban sinlő törvénytudományi irodalmunk' emelkedését 's szilárdítását czélozá.” BEÖTHY Zsigmond, *Pesti Hírlap*, 1846. január 27., 63–64.

abban az évben, amikor megjelent nagy közjogi monográfiája, az *Elemi magyar közjog*.⁵⁴

Beöthy Zsigmond önéletírásában épp oly jelentős szerepet tulajdonított irodalmi tevékenységének, mint politikai pályafutásának. A kettő, mint láthattuk, olykor hatással is volt egymásra. Az önéletírás emiatt érdeklődésre tarthat számot a történészek és irodalomtörténészek részéről is.

Látható, hogy Beöthy autobiográfiájából kiindulva milyen szer-teágazó forrásanyag tárul fel. A társadalmi és politikai cikkek, publicisztikák feldolgozása nem eredmény nélküli vállalkozás. A levelezés, a memoár és a nyilvánosság sajtótermékei a korszak olyan dokumentumai, amelyekben a megszólalók reflektálatlanul lépnek be abba a nyelvi világba, amelyet a közönségük elvár tőlük, azaz eredeti kontextusukban értelmezhetőek.⁵⁵ Az 1840-es évekre jellemző a nyelv fogalmi készletének felfrissítése, kibővítése, s a politika fogalmi készlete nagyfokú változáson megy keresztül. A kor megértése csak úgy lehetséges, ha ismerjük azt a nyelvet, amit az adott korban beszéltek. A Beöthy-hagyaték kontextualista-konceptualista⁵⁶ vizsgálatától érdekes eredményeket várhatunk, melyek e nyelv megismeréséhez segítenek. A fogalmi eszköztárat elemző, kontextualista megközelítésre nagy szükség volna, ugyanis a '40-es évek politikai nyelve alig ismert, az 1843–1844-es országgyűlés anyaga kevésbé feldolgozott, országgyűlési napló nem áll rendelkezésünkre.

Beöthy önéletírásának, alaposabb elemzéséhez, a '40-es évek politikai nyelvének pontosabb megértéséhez, a reformkor irodalmi kapcsolat-

54 BEÖTHY Zsigmond, *Elemi magyar közjog*, Pest, Emich, 1846.

55 Vö. MIRU György, *Az alkotmányozás politikai nyelve 1848–49-ben*, Bp., L'Harmattan – TIT Kossuth Klub, 2015, 9–10.

56 A fogalomhasználathoz lásd TAKÁTS József, *Modern magyar politikai eszmétörténet*, Bp., Osiris, 2007; „*Politica philosophiai okoskodás*”: *Politikai nyelvek és történeti kontextusok a középkortól a 20. századig*, szerk. FAZAKAS Gergely Tamás, MIRU György, VELKEY Ferenc, Debrecen, Történelmi Intézet, 2013; *A koramodern politikai eszmétörténet cambridge-i látéke: John Dunn, John G. A. Pocock, Quentin Skinner és Richard Tuck tanulmányai*, szerk. HORKAY Hörcher Ferenc, Pécs, Tanulmány Kiadó, 1997; VELIKY János, *A programalkotó politikai viták nyelvi-kulturális kerete a reformkor második évtizedében*, It, 2011/3, 291–320.

rendszerének, nemesi karrierlehetőségeinek feltárásához érdemes volna Beöthy publicisztikájával, levelezésével és választási drámájával mint kontrollforrásokkal számot vetni.

ABSZTRAKT

A dolgozat egy átfogó szövegkiadó munka részeredménye, rövid összefoglalója. Beöthy Zsigmond, a komáromi nemesi családba született író, politikus irodalmi és politikai pályáját vázoljuk fel önéletírásának, leveleinek és publicisztikájának segítségével. Elsőként az önéletírás és a memoár műfaji jellegzetességeit tekintjük át, majd Beöthy irodalmi és politikai karrierjét ismertetjük szövegforrások segítségével. Kutatásunkkal szeretnénk Beöthy Zsigmondot az irodalomtörténet-írás horizontjába állítani, hiszen az első reformkori íróink egyike, aki politikai drámát írt, a magyar nyelvű gyermekirodalom és jogirodalom klasszikus szerzője, s mint kiterjedt irodalmi kapcsolatrendszerrel rendelkező író, életművének áttekintése fontos tanulságokat hozhat.